

determineeren, dat hier de uitzondering de regel was, alle donkere waren *cupreus* DEFTS.!

Daar dit de laatste tocht was voor het vertrek, kon deze misgreep niet gecorrigeerd worden.

Om niet te lang te worden, de meeste vangsten zijn trouwens nog niet gedetermineerd, besluit ik met te vermelden, dat ik van een mijner kinderen een exemplaar ontving van *Hister marginatus* ER., dat het op de heide bij Hilversum in een uitgegraven kuil ving. Precies tien jaar tevoren vond ik op dezelfde heide op een half uur van deze plek verwijderd, eveneens in een greppel, bij menschenmest ook een exemplaar, dat ik, daar er slechts één inlandsch exemplaar uit Breda bekend was, aan de standaard-collectie van Dr. EVERTS had aangeboden. De zeldzaamheid van dit dier berust op de levenswijze. HEINEMANN en HESELHAUS troffen dit dier aan bij het onderzoek van mollennesten. De laatste vond een exemplaar bij Sittard (Tijdschr. v. Ent. Dl. LVI. 1913. p. 210) en twee bij Valkenburg (T. v. E. Dl. LVII. 1914. p. 73). Zelfs schijnt het (HESELHAUS l. c. p. 70), dat deze *Hister* in zijn ontwikkeling aan mollennesten gebonden is. Het zal dus wel geen toeval zijn, dat mijn beide exemplaren in een kuil of greppel werden aangetroffen. Tevens wijzen de opgegeven data, Dec. (HESELHAUS) en April (MAC GILLAVRY) er op, dat de imago in het mollenest overwintert, en vermoedelijk in het vroege voorjaar voor de copulatie buiten zijn gewone verblijfplaats is te vinden, een aanwijzing voor hen, die geen gelegenheid hebben, mollennesten uit te graven, om daar naar het dier uit te zien.

Amsterdam.

D. MAC GILLAVRY.

Late Hommels.

Leest men in HOFFER's „Hummeln Steiermarks" of in SCHMIEDEKNECHT's „Apidae Europaeae" de boeiende beschrijvingen van het leven der Hommels, waaruit ons de groote sympathie dezer natuuronderzoekers voor deze fraaie en belangwekkende dieren tegenstraalt, dan komt men tot

de slotsom, dat het in den aanvang van October al met deze dieren ten einde spoedt. De laatste mannetjes verdroomden de hun nog restende levensdagen, op bloemen, of vliegen traag van de eene bloem naar de andere; enkele werksters vliegen nog eenigszins bedrijvig heen en weer, doch weldra zal ook dat een einde nemen en is van de hommels niets meer over dan de jonge, bevruchte koninginnen, die, goed opgeborgen, het volgende voorjaar afwachten, om dan nieuwe staten te gaan stichten.

Het mooie najaar van 1913 deed mij besluiten, eens na te gaan, tot hoe lang in den herfst nog hommels worden aangetroffen. Ik deed mijne waarnemingen op een z.g. border, onder welks vaste planten verscheidene laat bloeiende *Compositae* voorkwamen, zooals *Dahlia's*, *Aster-soorten*, *Chrysanthemum coronarium*, enz. De waarnemingen begonnen op 15 October en werden gewoonlijk meerdere malen per dag voortgezet, totdat geene hommels zich meer vertoonden. Alleen *Bombus agrorum* F. en *Bombus terrestris* L. vlogen nog.

15 October¹⁾. Het heeft 's nachts geregend; te 10 uur komt de zon door; het wordt prachtig, zonnig weder. Geen wind, 57° F.

Bombus agrorum. Veel ♂.

» *terrestris*. Veel ♂, 1 versleten ♀.

Voorts merkte ik nog op:

Psithyrus campestris Pz. 1 ♂ (r.).

Apis mellifera L. Veel ♀.

Halictus calceatus Sc. 1 ♂.

16 October. Nacht luv geweest, 53° F. Des morgens bewolkt, een weinig regen. Tegen 12 uur nu en dan zonneschijn.

Bombus agrorum. Veel mannetjes, 1 ♀ (r.).

» *terrestris*. 3 ♂.

Psithyrus campestris. 2 ♂.

Apis mellifera L. Veel ♀.

Halictus calceatus. 1 ♂.

¹⁾ Is niets bijgevoegd, dan waren de dieren levendig, vlogen van bloem tot bloem. Waren zij echter bepaald in rust, stilzittend, suffend, dan is dit door (r.) aangeduid. Behalve de hommels zijn nog enkele andere bijensoorten vermeld.

17 October. Des morgens nevelachtig. Later mooi, zonnig weer, 56° F., weinig wind.

Bombus agrorum. Zeer veel ♂, vooral in den namiddag; 1 ♀.

» *terrestris*. Verscheidene ♂.

Apis mellifera. Veel ♀.

Halictus calceatus. 4 ♂, 3 ♀.

18 October. Nacht koud. Des morgens nevel. Te 10 uur 48° F., alles nat. Te 2 uur zonneshijn, toen aangetroffen:

Bombus agrorum. 4 ♂.

» *terrestris*. 2 ♂.

19 October. Bewolkt. De dieren vliegen niet.

Bombus agrorum. 4 ♂ (r.).

» *terrestris*. 5 ♂ (r.).

Psithyrus campestris. 1 ♂ (r.).

20 October. Prachtig, zonnig weder, Z.O. wind, 58° F. De dieren zijn bijzonder tierig en vlug en de hommels in grooten getale aanwezig.

Bombus agrorum. Veel ♂.

» *terrestris*. Veel ♂.

Psithyrus campestris. 2 ♂.

Apis mellifera. Verscheidene ♀.

Halictus calceatus. 4 ♂.

21 tot 23 October door afwezigheid geene waarnemingen gedaan.

24 October. Eerst nevelig, later zonneshijn. Slechts 50° F. Weinige dieren; hun aantal is sterk verminderd.

Bombus agrorum. 3 ♂.

» *terrestris*. 8 ♂ (de meeste r.).

25 en 26 October geene waarnemingen gedaan, waarschijnlijk wegens ongunstig weder.

27 October. Het heeft des nachts heftig gewaaid en iets geregend, doch de temperatuur was hoog, 56° F. Des morgens bewolkt, matige Z.W.-wind. Te 10 uur 59° F. Als de zon doorbreekt, komt er actie in de dieren, die daarvoor in rust waren.

Bombus agrorum. 1 ♂ en 4 ♀. Deze laatste hebben vermoedelijk de vorige dagen op andere bloemen elders gevlogen, welke nu uitgebloeid zijn.

Bombus terrestris. 3 ♂, 1 ♀. Van deze laatste geldt hetzelfde.

Apis mellifera. Veel ♀.

28 October. Mooi, zonnig weer. Warm. Te 12 uur 68° F.! Nacht was zacht.

Bombus agrorum. 2 ♂ en 3 ♀.

» *terrestris*. 4 ♂.

Apis mellifera. Veel ♀.

Halictus calceatus. 1 ♂.

29 October. Nacht was zacht, 58° F. Wind Zuid, zonneschijn.

Bombus agrorum. 8 ♂.

» *terrestris*. 9 ♂.

Psithyrus campestris: 1 ♂.

Apis mellifera. Eenige ♀.

Halictus calceatus. 1 ♂, 1 ♀.

30 October. Wind Z.W. 60° F. Aantal dieren sterk verminderd.

Bombus agrorum. Eenige ♂ alleen nog op *Dahlia's*.

» *terrestris*. » » » » » »

31 October. Bewolkt 59° F.

Bombus agrorum. 4 ♂ (meest r.), 2 ♀ (r.).

» *terrestris*. 6 ♂ (waarvan 5 r.).

Apis mellifera. Enkele ♀.

1 November. Deze geheelen dag regenachtig, geen zonneschijn. Te 12 uur 58° F. Ik zie slechts:

Bombus terrestris. 1 ♂ (r. op *Dahlia*).

2 November. Zonnig weer, winderig. 53° F.

Bombus agrorum. 1 ♀ (r. op *Dahlia*).

» *terrestris*. 1 ♂ (» » »).

3 November. Zonnig weer, matige W.wind. Te 11 uur 56° F.

Bombus agrorum. 1 ♂ (r.). 3 ♀ (1 r.).

» *terrestris*. 1 ♂ (r.).

Apis mellifera. 3 ♀.

4 November. Ten deele zonnig; zwakke W.wind. Te 10 uur zijn er nog geen dieren aanwezig; te 12 uur enkele, welke ook nog wel vliegen; 56° F.

Bombus agrorum. 2 ♀.

» *terrestris*. 2 ♂.

Dit was de laatste dag, dat ik hommels zag. Het weer werd ongunstiger en heeft de laatste voorwerpen eindelijk ook gesloopt. Ware het reeds vroeger ongunstiger geworden, dan zouden de dieren wel vroeger verdwenen zijn. Dat echter bij gunstig weder tot in November hommels vliegen, wat mijzelf ook onbekend was, blijkt uit het bovenstaande.

Putten (Veluwe).

J. TH. OUDEMANS.

Acarologische Aanteekeningen LIV.

Cheletophyes nov. gen.

Habitus als *Cheletes* LATR., doch daarvan onderscheiden door de rugharen, welke staafvormig zijn en zelf dicht behaard, en door het bezit van 2 sterk uitpuilende oogen. De determineertabel, welke ik van de *Cheletinae* gaf in Mém. Soc. Zool. Fra. v. 19, 1906, p. 42 (N. B. paru 15 Avril 1907), moet aldus gewijzigd worden:

7. — Poils dorsaux en forme de véritables plumes.

5 *Cheletes* LATR.

Poils dorsaux en forme de bâtons densément velus;

des yeux . . . . . 5a *Cheletophyes* OUDMS.

Poils dorsaux en forme d'éventails, ou d'écaïls,

souvent très étroits. 8

Tot dusverre is dit genus alleen van Zuid-Afrika bekend.

Cheletophyes vitzthumi nov. sp.

♀. Petritremata grover, bijna tweemaal dikker dan bij *Cheletes*. Kopschild met eenige duidelijke porieën. Twee rugschilden; notocephale met 5 paar haren en een paar sterk uitpuilende oogen, achter iets breeder dan voor, achter iets breeder dan lang; notogaster bijna rond, geheel achteraan geplaatst, met 3 paar haren. De weeke huid vóór de notocephale met dwarsrijen van puntjes, overigens grof gerimpeld, met 8 paar haren, die ieder op een klein bijna ruitvormig schildje ingeplant zijn.

Ik heb dit ♀ te danken aan de welwillendheid van Graaf HERMANN VITZTHUM te Weimar, die het mij voor mijne ver-